

תפילות כנגד אבות או תמידים

הרב משה ליכטנשטיין

המקורות

1. **ברכות כו:** "איתמר רבי יוסי ברבי חנינא... ואסמכינהו רבנן אקרבנות"; **חי' הרשב"ץ ד"ה:** 'איתמר' עד 'ואסמכינהו רבנן אקרבנות'; **ספר המצוות לרמב"ם מ"ע י'; ירושלמי פ"ד ה"א** "מאיכין למדו שלש תפילות... על גבי המזבח כל הלילה"; לא. "יכול יתפלל כל היום... ובקר וצהריים".
2. **פסיקתא דרב כהנא** סוף פיסקת שובה (פיסקא כ"ד במהד' מנדלבוים, כ"ה במהד' באבער) "ונשלמה פרים שפתינו... כי טוב"; **במדבר רבה** פרשת קרח פ"ח סעי' כ"א "כל תשא עון וקח טוב... שתהא כפרה עלינו"; **מגילה לא:** "במעמדות במעשה בראשית... עונותיהם"; [סור א"ח סי' מ"ח; **מנחות קי.** "אמר ריש לקיש מאי דכתיב... כאילו הקריב אשם"].
3. **לב:** "ואמר רבי אלעזר גדולה תפילה... כפיכס"; [לוקוט שמעוני שמואל א' רמז ע"ז ד"ה: 'ועלה האיש' "ר' אבא בר יוסף... להשתחות ולזבוח"]; **שו"ת התשב"ץ ח"ב סי' קס"א** "אבל התפילות בפירוש וכו'".
4. **כ"ח:** "הני שמונה עשרה... חוליא קטנה שבשדרה"; **כ"ט.** "הני שבע דשבתא... אמרי לה".
5. **רמב"ם הל' תפילה פ"א ה"א וה"ד י'; אור זרוע ח"א הל' תפילה סי' צ"ד** "אמר רבי אלעזר ספק קרא... על"כ פי' ר"ח".
6. **כ"ו: תוס' ר' יהודה מפרז (החסידי) ד"ה:** 'יצחק תקן'; **רמב"ם הל' מלכים פ"ט ה"א;** **שיעורים לזכר אבא מרי ח"ב עמ' ר"גור"ט** (מהד' הראשונה/מהדורה שניה) ד"ה: 'והנה בזה' או כ"ו: **הגהת מהר"ץ חיות ד"ה:** 'תפילות אבות תיקנום'.
7. **כ"ו.** המשנה ובגמ' עד 'ואין בזה משום דעבר יומו בטל קרבנו'; **תוד"ה:** 'איבעיא'; **ר"ף (י"ח. באלפס)** "תפילת השחר עד חצות... תפילה בזמנה לא יהבו ליה"; **רמב"ם הל' תפילה פ"ג ה"א-ד';** [כ"ו. פני יהושע ד"ה: 'אמר ר' יצחק' "והיינו למאי דפרישית... אלא שכר תפילת נדבה"].
8. **כ"ו: פני יהושע ד"ה:** 'איתמר רבי יוסי ברבי חנינא'; **משכנות יעקב סי' פ"ט** "ולכאורה היה נראה לומר... וד"ק היטב".
9. **שיעורים לזכר אבא מרי ח"ב** השיעור בענין פסוקי דזמרא מתחילת ד"ה: 'אם הדברים נראים' ועד סוף ד"ה: 'התשובה ברורה' (עמ' כ"ח-ל' במהד' ראשונה/ל"ד-ל"ז במהד' השניה); וד"ה: 'ונראה עוד יותר' בשיעור בענין נשיאת כפים (עמ' רט"ו-רל"ב); [כדאי לראות בשיעור בענין פסוקי דזמרא גם את ד"ה: 'ונראה עוד יותר' (עמ' ל"א-ז); 'על פי יסוד זה' (עמ' ל"ב-ל"ח)].
10. **בית הבחירה למאירי ל.** ד"ה: 'אמר המאירי הכונה לבאר בה ענין חיוב' עד 'בעובדא דפולמוסא'; **חתם סופר ח"ו סי' פ"ד ד"ה:** 'ומה שאין' "וכיוצא בו להתפלל בציבור... מאלקי קדם מעונה" [העמק דבר לנצי"ב דברים א' מ"ה].

המעוניין להרחיב מופנה למאמרו של הרב ברוך גיגי "אבות ותמידים: שתי מערכות התפילה" בספר בית תפילתי.

ציטוטי מקורות

חי' הרשב"ץ, ברכות כו:

אתמר רבי יוסי ברבי חנינא אומר תפילות אבות תקנום. ולא דפליג אדריב"ל דהא תניא כותיה, ועוד דתפלת המוספין לר' יוסי בר חנינא מאן תקנה, אלא אבות תקנום ואסמינהו רבנן אקרבנות

פסיקתא דרב כהנא, פסקת שובה

ונשלמה פרים שפתינו (שם), א"ר אבהו מי משלם אותם הפרים שהיינו מקריבים לפניך, שפתינו, בתפילה שאנו מתפללים לפניך. א"ר יצחק כפרה זו שאת מכפר על נפשותינו. ומה טובה גדולה

במדבר רבה, פרשת קרח פי"ח סעי' כ"א

כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו. אמרו ישראל רבונו של עולם בזמן שבית המקדש קים היינו מקריבים קרבן ומתכפר, ועכשו אין בידנו אלא תפלה, ט"ב בגימטריה שבע עשרה, תפלה תשע עשרה ברכות, הוצא משם ברכת המינין שתקנוה ביבנה, ואת צמח דוד שתקנו אחריו על שום (תהלים כו, ב): בחנני ה'

ילקוט שמעוני, שמואל א' רמז ע"ז

ר' אבא בר יוסף בש"ר יצחק התפלה גדולה מן הקרבנות דכתיב להשתחות ואחר כך לזבוח. ורבנן אמרי תפלה שקולה כנגד כל הקרבנות דכתיב להשתחות ולזבוח

שו"ת התשב"ץ, ח"ב סי' קס"א

אבל התפלו' בפירוש אמרי' בגמ' שהיו מתפללין בזמן הבי' ממה שאמרו בגמ' סוכה (נ"ג ע"א) א"ר יהושע כשהיינו שמחים בשמח' בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו היינו מקריבין תמיד של שחר משם לתפל' השחר משם למוספין משם לתפל' המוספין משם לתמיד בין הערבים משם לתפל' המנחה והרי זה מפורש שאע"פ שהיו מקריבין תמידין ותפלו' כנגד תמידין תקנום עכ"ז היו מתפללין כן נר' מתלמוד שלנו. אע"פ שבירושלמי (סוכה פ"ה ה"ב) מצאתי שהביאו בריי' זו ולא הזכירו בו שום תפלה אלא תמידין ומוספין כבר פירש הר"ם ז"ל בהל' תפלה פ"א שנוסח התפלה אנשי כנס' הגדולה תקנו אותו אע"פ שלדעתו ז"ל

אור זרוע ח"א, הלכות תפילה סי' צ"ד

אמר ר' אלעזר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל אמר ר' יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו ופי' ר"ח וקיי"ל כר' אלעזר דהא כולהו רבנן האי קרא ודברת במ' דרשי לי' אפי' ב"ש וב"ה כולהו שוין ודברת במ' בק"ש

דפליג על ר' אלעזר הא אשכחן תניא כוותי' דתניא יכול יתפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש על ידי דניאל וזמנין תלתא ביומא וקיימא לן כל היכי דפליגי רבנן אהדדי ותניא כחד מינייהו הלכתא כוותי' ואפי' תלמיד בהדי רבי' ואם תאמר ה"מ תפלה של חובה אבל תפלה של רשות שרי הא תפלת ערבית דהיא רשות ובהדיא קא חשיב תלתא מכלל דלית לן לא חובה ולא רשות בר מהני תלת ועוד מדקתני רב יהודה משמי' דשמואל הי' עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק אפי' באמצע ברכה ש"מ דהכי סוגיא דשמעתא דלית לן לצלווי צלותא יתירתא דקא עבר משום בל תוסיף דהכא ליכא מאן דפליג אהא דשמואל ועל כגון דא אמרי' דבר הלמד מענינו וה"מ בצבור דתפלת צבור קיימא במקום תמידין דלית לן רשות לאוסופי אבל יחיד אי בעי לצלווי תפלת רשות קודם תפלת המנח' כעין תחנונים אינו מפסיד שהיחיד מקריב עולת נדבה ועוד זו השמועה דשמואל דאמר התפלל ביחיד ונכנס לביהכנ"ס ומצא צבור מתפללין אם יכול לחדש דבר בתפלה יתפלל כל' כיון שחדש דבר בתפלה שם הראשונה תחנונים ומותר לו בצבור להתפלל שכן אפי' בתמיד אם הקריב יחיד תמיד ונתכוין שאין הצבור מקריבין בו ביום תמיד ונמצא שהצבור מקריבין יוצא בתמיד של צבור והראשונה עולה לו נדבה כך ענין התפלה ע"כ פי' ר"ח

בהא נמי כר' אלעזר קיימא לן אע"ג דר' יוחנן רבי' לא פליג עלי' בהדיא דאמר חוזר ומתפלל אלא ולואי שיתפלל כל היום קאמר מכלל שאם לא עשה לא עבר וקבלנו מרביתנו שהיו חכמים מוקמי להא דר' יוחנן בתפלת ערבית לבד וכדאשכחן בפסחים בענין מקום שנהגו לעשות מלאכה בט"ב כו' דרש רבא עוברות ומניקות מתענות בו ומשלימות כדרך שמשלימות ביום כפורים ובין השמשות שלו אסור וכן אמ' משמי' דר' יוחנן ומקשי' מי אמר ר' יוחנן הכי והא אמר ר' יוחנן ט' באב אינו כתענית צבור כו' עד מאי אינו כתענית צבור דקאמר ר' יוחנן לתפלת נעילה כל' אינו מתפלל בט' באב תפל' נעילה ומקשי' איני והא אמר ר' יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו ומשני התם רשות הכא בתפלת נעילה בתענית צבור חובה ובזה ת"ב אינה כתענית צבור הנה אפי' תפלת נעילה דחו אותה בט"ב וכש"כ תפלת שחרית ותפלת מנחה דאמר ר' יהושע בן לוי פרק תפלת השחר כנגד תמידים תיקנום ותניא כוותי' והכי סלקא שמעתא וכשם דלא מקריבין יותר משני תמידין ביום ואם יקריב עובר משום בל תוסיף כך אין אדם מתפלל יותר משתי תפלות ביום ואם יתפלל עובר משום בל תוסיף ותפלת ערבית הא קיימא לן כרב דאמר רשות ואע"ג דהוא רשות אשכחן דהוה מצלי ל' בדוד כתיב ערב ובוקר וצהרים וגו' ובדניאל כתיב זמנין תלתא ביומא הוה בריך על ברכוהי ומצלי וגו'. ואפי' אי מוקמת להא דר' יוחנן

תוס' רבי יהודה מפריז, ברכות כו:

אומרה תחילה, אלא שלא עשאה קבע לכל בני ביתו עד שתקנה יצחק, דאפילו עירובי תבשילין קיים אברהם, כדאמרי' ביומ' פ' אמר להם מ"ר.

יצחק תקן תפלת המנחה שנא' ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב. וא"ת והא אמרי' ביומ' פ' אמ' להם הממונה צלותיה דאברהם אבינו מכי משחרי כותלי וכו' י"ל שאחר שתקנה יצחק היה אברהם אומרה, רבינו יעקב א"נ היה אברהם אומרה, רבינו יעקב א"נ היה אברהם

הגהת מהר"ץ חיות, ברכות כו:

רבינו מן סדר התפשות מצות ה' עד שבא משה רבינו נקט הענין כפי מה שהיה אולם במה שהוא חובה עלינו הנה כלל גדול אצלנו אין למדין דבר מקודם מתן תורה (ירושלמי פ"ג דמועד קטן) ועי' רמב"ם פי'

תפלות אבות תקנום. נ"ב הנה הרמב"ם פ"ט מהל' מלכים ה"א כתב ג"כ אברהם תקן תפלת שחרית יצחק מנחה יעקב ערבית ואולם פ"ה מהל' תפלה ה"ח פסק כמ"ד תפלות כנגד תמידים תקנו והאמת הוא דבזה ליכא שום חולק דהאבות תקנו התפלות ושם בהל' מלכים דמדבר

להתנהג כן וכן משמע לשון הש"ס כאן תפלות אבות תקנו ואסמיניהו
רבנן על קרבנות היינו דזאת בודאי ברור דאבות תקנו רק רבנן דעשאו
חוב עלינו היא דומיא דקרבנות ונכון

המשניות סוף פ' גיד הנשה ומשנה למלך פ"י מהל' מלכים ה"ז וא"כ
נהי דאבות תקנו מ"מ אין תקנתם לחוב עלינו ומפני זה צריך לומר
דאנשי כנסת הגדולה תקנו נגד תמידים ורק משום תקנתם אנו מצווים

פני יהושע, ברכות כו.

קרבן עולת חובה וכשמתפלל שלא בשעת תשלומין אין לו שכר קרבן
עולת חובה אלא שכר תפלת נדבה

והיינו למאי דפרישית דבתפלה כיון דכנגד קרבנות שייך שלשה חילוקי
דינים דאם מתפלל בזמנה יש לו שכר קרבן תמיד בזמנה וכשמתפלל
בשעת תשלומין אע"ג שאין לו שכר קרבן תמיד אפ"ה יש לו מיהו שכר

פני יהושע, ברכות כו:

שפיר דלא מצי לאקשוויי הכי כיון דפלוגתא דתנאי היא משא"כ אדר"י
ב"ח מקשה שפיר כיון דבכולה מתניתין דתפלת השחר וכל התפלות
איירי בהו ר' יהודה ורבנן ומסתמא קי"ל כהני תנאי דמתני' ואינהו
גופייהו קאמרי בברייתא ליתן טעם לדבריהם כנגד תמידין א"כ קשיא
שפיר אדר"י ב"ח דמשמע דפשיטא ליה דאבות תיקנום ותיקשי ליה
מתני' כך היה נראה לי לכאורה, אלא לפי שמצאתי בירושלמי דריב"ל
גופא דאמר הכא כנגד תמידין תקנום והתם קאמר דאבות תקנום
ומשמע מזה דלמסקנא דשמעתין לא פליגי ריב"ל ור"י ב"ח כלל דלפי
האמת אבות תקנום ואסמיניהו רבנן אקרבנות. ומיהו בירושלמי גופא
מסיק דפלוגתא דאמוראי היא ועיין מה שאכתוב בסמוך דאף למ"ד
אבות תקנום נמי מצי סבר דתפלת ערבית רשות וק"ל:

איתמר רבי יוסי בר חנינא אמר תפלות אבות תקנום ורבי יהושע בן
לוי אמר כו'. לכאורה נראה דהך פלוגתא תליא בפלוגתא דתנאי לקמן
אי תפלת ערבית רשות או חובה דמאן דסבירא ליה רשות על כרחך
סבר דכנגד תמידין תקנום ומש"ה תפלת שחרית ומנחה חובה משא"כ
תפלת ערבית שאינה אלא כנגד אברים ופדרים דלא מעכבי כפרה ועוד
שעיקר מצותן להקטיר ביום ומש"ה הוי שפיר רשות ומ"ד תפלת
ערבית חובה סובר דתפלות אבות תקנום דלפ"ז כולוהו שלש תפלות
כי הדדי נינהו דמאי שנא, ולפ"ז אתי שפיר נמי הא דמקשינן בסמוך
אדר"י ב"ח נימא תיהוי תיובתא מאידך ברייתא ואמאי לא מקשי נמי
מברייתא קמייתא דאבות תיקנום דנימא תיהוי תיובתא דריב"ל, ועוד
בפשיטות הוה ליה לאקשוויי ברייתות אהדדי ולמאי דפרישית אתי

שו"ת חתם סופר, ח"ו סי' פ"ד

ועבודה כלל אע"כ שאינו משלים החסרון לגמרי וע"כ תקנו הכנה"ג מה
שהי' יכולים בתיבות ידועות וכוונות רצויות למלאות החסרון במה
דאפשר והמה נמנו על כל תיבה ואות ואות וא"א להעתיק כוונה זו
בלשון אחר בשום אופן אבל אם אנו אומרים דברים אלו כלשונם של
כנה"ג אפי' שאין אנו יודעין לכוין מ"מ עלתה לנו תפלינו כהוגן
משא"כ כמשתפללין בלע"ז ואי משום שלא יבינו ההדיטות מה הם
אומרי' בלשון הקדש יעוי' שער אפרים סי' י"ג ותשובת דבר שמואל
סי' שכ"א עי"ש א"כ נוח יותר לתקן שכל א' ילמד פי' התפלה ולהתפלל
בלה"ק ממה שיתקנו להתפלל בלע"ז ולפני מלך בשר ודם אינו עושי'
כך כי המדבר עמו צריך לדבר בלשון המלך כדכתי' באחשורוש ומדבר
כלשון עמו ואין מדרך ארץ שידבר בלשון עצמו ואעפ"י שהמלך מבין,
והרמב"ן ר"פ כי תשא כ' שלשון הקדש הוא הלשון שהקדוש ברוך הוא

וכיוצא בו להתפלל בציבור בלשון שאינו לשון הקודש זה א"א בשום
אופן ואם אמת הדבר אלו נאמרין בכל לשון ובכללם תפלה שאדם
יוצא י"ח בכל לשון ואפי' יחיד מ"מ היינו באקראי אבל להתמיד
ולהעמיד ש"ץ ברבים להתפלל בלשון העמים תמיד א"כ לא היו אנשי
כה"ג מתקנים התפלה בלשון הקודש צח וברור ובימיהם כבר היו חצים
מדבר אשדודית ע' רמב"ם פ"א מהל' תפלה הל' ד' ויותר טוב היה להם
לתקנם בלשון כשדים שהי' הלשון המורגל אז ובעזרא כתיב ויקראו
בספר תורת אלדים מפורש ושום שכל ואחז"ל בפ"ק דמגילה זה תרגום
ש"מ שלא היה העם מבינים בלשון הקודש וצריכי' להעמיד מתורגמן
לתרגם להם התורה וא"כ מ"ט לא תקנו התפלה בתרגום אע"כ הן תקנו
וידעו מה שתיקנו כי א"א לומר שהתפלה בכל לשון ובכל אופן שתזדמן
תמלא חסרון העבוד' של בהמ"ק א"כ מעיקרא מאי קסבר ול"ל מקדש

המיוחד לדברי קדשו, וזה נראה דעת אנשי כנה"ג שתיקנו נוסח התפלו' והברכות בלה"ק וכל המשנה ידו על התחתונה וכל המחזיק דברי חז"ל ומנהג אבותינו ידו על העליונה ויתברך מאלקי קדם מעונה.

מדבר בו עם נביאיו יע"ש וחז"ל אמרו בלשון הקדש נברא העולם כדכתיב לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה וכו' ונקרא אדם ע"ש אדמה וחוה כי היתה אם כל חי א"כ זהו לשונו של הקב"ה אשר בו נתן לנו תורתו ולא יתכן לדבר לפניו בלשונו המורגל בפינו כ"א בלשונו

העמק דבר לנצי"ב, דברים א' מ"ה

שהדרך ארץ הוא לדבר בלשון המלך דוקא, מ"מ מי שבא לצעוק רחמים ממרת נפשו, אין מלך של חסד מקפיד עליו, ושומעו בכל לשון שהוא מדבר ונוח לפניו לפרש מרי שיחו, כך הקב"ה רב חסד אע"ג שאין דרך ארץ מלבקש מלפניו כי אם בלשון הקדש, בלשון שהקב"ה מדבר כביכול את נביאיו, מ"מ מי שבא במרי שיחו ונוח לו לפרש בלשון חול, הקב"ה שומעו בכל לשון, ולא גרע מקול בעלמא, אבל יש תפלה שאינו בא במרת הלב כי אם בחין ערך שפתים, בשביל אחר וכדומה, אז ודאי אינו מדרך ארץ כי אם בלשון הקדש, כמו הבא לפני מלך ב"ד בזה האופן. וכאן היה שני אופנים, והיינו דכתיב ולא שמע ה' בקלכם. היינו מרת נפשכם:
ולא האזין אליכם. לשמוע דברים נעימים, וע' להלן ה' כ"ה:

ותשב ונתבכו לפני ה'. לא נתבאר מה רצו בבכיותם, וכי אפשר להמיר שבועת ה' חלילה, אלא בשביל זה בכו להסיר מהם גזרת הטלטול שזה לא היה בשבועה, וע' בסמוך:
ולא שמע ה' בקלכם וגו'. שני אופני תפלות המה המתקבלים לפני ה', א' מי שאינו יכול לסדר תפלתו בלשון צח כמדבר לפני המלך, אבל מ"מ כיון שצועק מנהמת הלב במרירות, הקב"ה שומע תפלתו, וע"ז כתיב (תהלים קט"ז) אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני, פי' הקול לבד בלי הצעת דברים המה תחנוני, ובשעת יציאת מצרים כתיב וישמע את קולנו, היינו הקול לבדו, וע"ז אמרו חז"ל בפ' חלק דק"ו ב' רחמנא לבא בעי, ובזה האופן שמבקש רחמים במרת לב אמרו תפלה בכל לשון, ואי' בסוטה רפ"ז משום דרחמי הוא, היינו המדבר במרת לב בעל הרחמים ית' שומע צרת נפשו, והרי זה כמו שבא לפני מלך ב"ד

תלי תלים

בתקופת התלמוד היתה **ביבלעם** התישבות יהודית; בכתובת רחוב, המפרטת בין היתר שמות מקומות בהם ניתן היתר שלא לקיים מצוות התלויות בארץ, מופיעה העיר "בלעם עלייתה" השוכנת ב"תחום סבסטי".
יבלעם מזוהה עם ח'רבת בלעמה השוכנת מדרום לעיר ג'נין, בצפון השומרון. בסמוך לאתר התגלו ממצאים ארכיאולוגיים מהתקופה הישראלית.

יבלעם היתה עיר חשובה בתקופת המקרא, והיא מוזכרת בתנ"ך מספר פעמים: ראשית, ספר יהושע (י"ז, י"ב) מספר שבני מנשה שהיו אמורים לנחול את העיר לא הצליחו לכבושה מיד הכנענים, אלא רק להשית עליהם מס. ספר דברי הימים (א', ו', נ"ה) ככל הנראה מקצר את שמה ל"בלעם" ומתאר את הפיכתה לאחת מערי הלויים, וספר מלכים (ב', ט', כ"ז) אומר שבסמוך ל**יבלעם** הרג יהוא את אחזיה מלך יהודה.